

Nr 24

Lagutskottets betänkande i anledning av motion om översyn av bestämmelserna om bouppteckningsplikten.

I motionen 1974:973 av herr Börjesson i Falköping (c) hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär en översyn av bestämmelserna om bouppteckningsplikten i enlighet med vad i motionen anförts.

Utskottet har inhämtat yttrande över motionen från domstolsverkets organisationsnämnd (DON).

Gällande rätt

Enligt bestämmelser i 20 kap. ärvdabalken skall bouppteckning upprättas efter varje avliden person. Hithörande bestämmelser innebär i huvudsak att bouppteckning skall förrättas sist tre månader efter dödsfallet samt att bouppteckningen inom en månad efter upprättandet skall ingivas till vederbörande domstol för inregistrering. Bouppteckningen skall förrättas av två gode män. Det ankommer på dödsbodelägare, som har egendomen i sin vård, eller också boutredningsman eller testamentsexekutor att bestämma tid och ort för bouppteckningen samt att utse de gode männen. Omhändertages ej egendomen av delägare, boutredningsman eller testamentsexekutor, ankommer det på annan, som enligt 18 kap. 2 § ärvdabalken har egendomen i sin vård, att föranstalta om bouppteckning (bl. a. husfolk, husvård, polismyndighet, av rätten särskilt förordnad god man). Det åligger rätten att tillse, att bouppteckning inom laga tid förrättats och ingivits. För att framtvinga bouppteckningspliktens fullgörande äger rätten förelägga vite eller, där bouppteckning ej skett, förordna någon att föranstalta därom. Yppas efter bouppteckningens förrättande ny tillgång eller gäld eller annan felaktighet i bouppteckningen, skall inom en månad uppgöras s. k. tilläggsbouppteckning.

Vid inregistrering av bouppteckning eller tilläggsbouppteckning skall domstolen fastställa den skatt, som skall erläggas jämlikt reglerna i kungl. förordningen den 6 juni 1941 om arvsskatt och gåvoskatt (AGF). Bouppteckningen är vid arvsbeskattningen den vanligaste beskattningshandling. I vissa fall blir det dock nödvändigt att i stället avge en deklaration. Reglerna om deklarationer ges i 45 § AGF.

Motionen

I motionen framhålls att det i vissa fall inte synes föreligga bärande skäl för upprättande av bouppteckning. Det gäller t. ex. i de fall då den avlidne är medellös eller i det närmaste medellös och utan kända arvingar eller då den avlidne är ett barn utan efterlämnade tillgångar. I nämnda fall borde enligt motionären bouppteckningsskyldighet inte föreligga. Motionären anser att bouppteckningen i stället skulle kunna ersättas av en skriftlig anmälan till rätten, som i sin tur fick avgöra huruvida en fullständig bouppteckning är nödvändig eller ej. Någon direkt uppteckning av boets tillgångar, möbler etc. behövde ej företagas. Om rätten vid bedömning skulle finna att boets tillgångar var så ringa, att dessa inte täckte boets skulder, kunde rätten därmed anse den inlämnade anmälan tillräcklig. Skulle det visa sig att dödsboet efter anmälans inlämnande tillförts medel skulle bouppteckning företas på sätt som nu sker genom tilläggsbouppteckning. Motionären erinrar vidare om att vid remissbehandlingen år 1972 av en motion med liknande motionsyrkande pekade flera remissinstanser på ytterligare fall där en förenkling kunde vara möjlig t. ex. när den avlidne är utlänning, som efterlämnar endast obetydliga tillgångar och helt saknar släktingar i Sverige.

Enligt motionärens mening skulle en uppmjukning av bouppteckningsplikten i nu angivna fall medföra dels besparingar för de enskilda som berörs härav, dels betydande arbetslättnad och minskade kostnader för åtminstone de större tingsrätterna. Att verksamheten vid tingsrätterna rationaliseras ter sig enligt motionärens mening från allmän synpunkt särskilt angeläget mot bakgrund av den balans som föreligger på vissa håll när det gäller inregistrering av bouppteckningar. Att ett dödsbo skall behöva vänta 4–5 månader för att få en bouppteckning inregistrerad kan inte anses tillfredsställande. Motionären vill även peka på att av remissvaren framgick att domstolarna i vissa fall funnit sig nödsakade att ge efter på kravet om upprättande av bouppteckning. Den olikhet i tingsrätternas tillämpning som sålunda uppstått anser motionären från allmän synpunkt oacceptabel.

Motionären konstaterar avslutningsvis att – oaktat lagutskottet år 1972 förutsatte att frågan skulle bli föremål för prövning i annat lämpligt sammanhang – någon prövning av frågan inte ännu kommit till stånd. Enligt motionärens mening tarvar en förenkling och uppmjukning av bouppteckningsplikten ingen särskild utredning. Frågan är till sin omfattning mycket begränsad och kan knappast motivera några mer omfattande undersökningar. Motionären förutsätter därför att en erforderlig utredning kan ske inom justitiedepartementet för ändring i ärvdabalkens bestämmelser i dessa stycken.

Frågans tidigare behandling

Frågan om bouppteckningsplikten har behandlats av *lagberedningen* år 1932 i förslaget till lag om bouppteckning och arvsskifte och av *ärvdabalks-*

sakkunniga i deras år 1954 avgivna förslag till ärvdabalk. Till följd av motioner har frågan vidare varit föremål för riksdagens behandling åren 1961, 1963, 1964, 1966, 1967, 1971 och 1972. Beträffande vad som förekommit före år 1972 hänvisar utskottet till den ingående redogörelse härför som intagits i utskottets betänkande LU 1972:21.

När frågan år 1972 änyo blev föremål för riksdagens övervägande i anledning av yrkande i motionen 1972:16 om ändring i bestämmelserna om bouppteckningsplikten beslöt utskottet inhämta utlåtanden över motionen.

I avgivna remissvar tillstyrkte Stockholms tingsrätt, Härnösands tingsrätt, rättshjälpsanstalten i Gävle och Sveriges advokatsamfund att frågan om en förenkling och uppmjukning av bouppteckningsplikten blev föremål för utredning. Kammarkollegiet, som är granskningsmyndighet beträffande arvskatt och vars advokatfiskalsämbete företräder allmänna arvsfonden, tillstyrkte likaledes att frågan utreddes och därvid på det sätt som 1971 års utskottsreservanter föreslagit. Göteborgs tingsrätt och Föreningen Sveriges tingsrättsdomare tillstyrkte en utredning av frågan såvitt avser bouppteckning efter barn som avlidit i spädd ålder. Uddevalla tingsrätt avstyrkte i princip motionen men uttalade likväl starka sympatier för någon begränsning av bouppteckningsplikten beträffande avlidet barn. Motionen avstyrktes av hovrätten för Västra Sverige, hovrätten för Nedre Norrland, Halmstads tingsrätt och Sollefteå tingsrätt. Beträffande remissvarens innehåll i övrigt hänvisar utskottet till den redogörelse härför som finns intagen i utskottets betänkande LU 1972:21.

Utskottet anförde för sin del i betänkandet att de skäl som anförts mot en begränsning av bouppteckningsplikten i huvudsak alltjämt var bärande. Utskottet hade dock full förståelse för att det kunde synas i många fall onödigt och stundom till och med stötande att avkräva föräldrar bouppteckning efter barn som avlidit i spädd ålder. Också ett litet barn kunde emellertid efterlämna tillgångar som krävde förrättande av bouppteckning. Det syntes utskottet dock inte uteslutet att man i fråga om avlidna spädbarn skulle kunna i flertalet fall tillämpa ett enklare förfarande än förrättande av fullständig bouppteckning. Eventuellt skulle bouppteckningen kunna ersättas med något slag av arvsdeklaration. Även i vissa andra fall syntes enligt utskottets mening en förenkling vara möjlig, t. ex. när den avlidne var utlännings, som efterlämnade endast obetydliga tillgångar och saknade släktingar i Sverige, eller när den avlidne var helt medellös.

Utskottet hänvisade vidare till att kapitalskatteberedningen i sitt år 1971 avgivna betänkande (SOU 1971:46) Teknisk översyn av kapitalbeskattningen (redovisat på s. 5 i betänkandet) hade föreslagit att formulär för bouppteckning skulle förses med förtryck med erforderliga persondata om den avlidna och därefter tillställas dödsboet med en erinran om bouppteckningsplikten. Sådana formulär borde även kunna förses med erforderliga anvisningar. Ett genomförande av beredningens förslag skulle enligt utskottets mening betydligt underlätta för dödsbodelägarna att fullgöra bouppteck-

ningsplikten.

Utskottet anförde därefter följande.

Med hänsyn till det anförda skulle en uppmjukning av bouppteckningsplikten medföra endast begränsade lättnader för dem som är skyldiga att föranstalta om bouppteckning. Inte heller för flertalet av tingsrätterna skulle såsom framgår av remissvaren den av motionären föreslagna inskränkningen i bouppteckningsplikten innebära någon nämnvärd fördel. Endast de allra största tingsrätterna torde kunna komma att påvisa några rationaliseringsvinster. Utskottet finner med hänsyn till det sagda inte nu påkallat att begära en särskild utredning om bouppteckningsplikten. Eftersom en uppmjukning av denna dock skulle kunna innebära vissa fördelar förutsätter utskottet emellertid att frågan blir föremål för prövning i annat lämpligt sammanhang. Därest kapitalskatteberedningens förslag om överflyttning av bouppteckningsärendena från tingsrätterna till länsstyrelserna genomförs måste även själva inregistrerings- och skattläggningsförfarandet ses över. Enligt utskottets mening synes då även en uppmjukning av bouppteckningsplikten kunna närmare övervägas.

På grund av det anförda finner utskottet att motionen inte bör föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

Utskottets minoritet (7 ledamöter) ansåg det önskvärt att de praktiska förutsättningarna för en uppmjukning av bouppteckningsplikten undersöktes. Då frågan till sin omfattning var begränsad förutsatte man att erforderlig utredning kunde ske inom justitiedepartementet utan att någon särskild kommitté tillsattes. Minoriteten hemställde att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle begära en översyn av bouppteckningsplikten i enlighet med det anförda.

Riksdagen biföll utskottsmajoritetens förslag.

I ett den 15 februari 1973 lämnat svar på en *interpellation* av herr Börjesson om en uppmjukning av bouppteckningsskyldigheten anförde statsrådet Lidbom bl. a. att han hade stor förståelse för de bevekelsegrunder som låg bakom interpellantens strävanden att få till stånd en uppmjukning av bouppteckningsplikten. De förenklingar, som en sådan reform skulle medföra, skulle emellertid enligt statsrådet för domstolarna säkerligen vara helt obetydliga och för dem som hade att upprätta bouppteckning innebära bara mycket begränsade lättnader. Statsrådet anförde vidare att det låg både i allmänhetens och domstolarnas intresse att reglerna om skyldighet att upprätta bouppteckning fungerade på ett smidigt sätt och utan onödigt besvär och obehag. Det var enligt statsrådet viktigt att domstolarnas handläggning av dessa ärenden inriktades på att ge allmänheten information och annan service. Statsrådet upplyste att en särskild arbetsgrupp inom domstolsväsendets organisationsnämnd (DON) var i färd med att se över bouppteckningsrutinerna. Översynen syftade bl. a. till att få till stånd enhetliga rutiner över hela landet. Statsrådet förutsatte att de handläggningsfrågor som han vidrört uppmärksammades vid denna översyn. Enligt statsrådet kunde man säkert på den vägen nå ganska långt när det gällde att komma till rätta med de olägenheter som interpellanten hade påtalat i olika sammanhang.

Behovet av en reform av lagreglerna om bouppteckningsskyldigheten var enligt statsrådets mening inte så angeläget att frågan då borde tas upp till separat behandling. Vid en eventuell framtida översyn av dödsbolagstiftningen ansåg statsrådet att det däremot naturligtvis fanns skäl att överväga saken närmare.

Remissvar

I sitt remissvar anför *DON* inledningsvis att man begränsat sitt yttrande till att lämna en redogörelse för arbetet inom *DON* med bouppteckningsrutinerna. *DON* anför vidare att en utgångspunkt för arbetet med bouppteckningarna inom *DON* är statsrådet Lidboms uttalande att en reform av lagreglerna om bouppteckningsskyldighet inte bör ske annat än i samband med en eventuell framtida översyn av dödsbolagstiftningen. Arbetet inom *DON* inriktar sig på att konstruera ett formulär för bouppteckningar, som skall användas obligatoriskt. Formuläret bör enligt *DON* givetvis utformas så att det i de av motionären åsyftade fallen medför förenklingar för såväl dödsboet som tingsrätten. Ett sådant formulär kan förmodligen konstrueras så att man beträffande enkla fall kommer den av motionären föreslagna skriftliga anmälan om dödsfall mycket nära. *DON* arbetar nu på att ta fram – förutom formulär – dels en enhetlig rutin för att bevaka att bouppteckningar kommer in till rätten, dels en handbok för handläggningen vid tingsrätten. Det finns enligt *DON* anledning anta att man genom sådana åtgärder kan förenhetliga och effektivisera rutinerna för inregistrering av bouppteckningar. Arbetet är komplicerat särskilt i vad det avser handboken. *DON* kan därför inte nu ange när det kan leda till resultat.

DON vill särskilt framhålla att i den mån arbetsbalanser vid tingsrätt skulle förekomma i fråga om registrering av bouppteckning dessa nästan alltid torde bero på bouppteckningar, som är komplicerade ur skattesynpunkt, och inte på arbete, som sammanhänger med enkla bouppteckningar. Arbetet vid tingsrätt kan enligt *DON* förmodligen inte bli nämnvärt mindre med en skriftlig anmälan av den typ motionären förordar än med en bouppteckning enligt ett så enkelt formulär som antytts i det föregående.

Utskottet

Enligt ärvdabalkens bestämmelser skall bouppteckning efter avliden alltid upprättas och inges till rätten. I förevarande motion framställs önskemål om utredning i syfte att ge domstol rätt att i vissa fall medge befrielse från skyldigheten att förrätta bouppteckning. Motionären syftar bl. a. på sådana fall då den avlidne är medellös och saknar kända arvingar eller då ett barn avlidit i späid ålder utan att efterlämna tillgångar. I dessa och liknande situationer bör enligt motionären för undvikande av onödiga besvär och kostnader bouppteckningen kunna ersättas av en till rätten ställd skriftlig

anmälan. Motionären återopar vidare att lagutskottet år 1972 uttalat att frågan om en uppmjukning av bouppteckningsplikten i lämpligt sammanhang borde bli föremål för prövning.

Såsom framgår av den föregående framställningen har frågan om en uppmjukning av bouppteckningsplikten vid upprepade tillfällen varit föremål för riksdagens prövning. Senast vid 1972 års riksdag behandlade utskottet ett liknande motionsyrkande. Utskottet uttalade sig då positivt om motionens syfte och särskilt när det gällde bouppteckning efter barn som avlidit i späda ålder. I många av dessa fall kunde det enligt utskottets mening synas onödigt och stundom till och med stötande att avkräva föräldrarna bouppteckning. Utskottet underströk emellertid, att bouppteckningarna i de av motionären påtalade fallen i regel var mycket enkla och medförde endast obetydliga kostnader. Utskottet betonade också att det i dessa fall inte kunde vara rimligt att kräva att alltför mycket arbete lades ned på att efterforska dödsbodeläggares adresser. I detta sammanhang hänvisade utskottet till att kapitalskatteberedningen hade föreslagit att bouppteckningsformulär försedda med förtryck med erforderliga personalia om den avlidne och erforderliga anvisningar skulle tillställas dödsboet. Ett genomförande av beredningens förslag skulle enligt utskottets mening betydligt underlätta för dödsbodeläggarna att fullgöra bouppteckningsplikten. Eftersom en uppmjukning av bouppteckningsplikten således skulle medföra endast begränsade lättnader för de bouppteckningspliktiga och knappast skulle innebära några rationaliseringsvinster för tingsrätterna, fann utskottet det inte påkallat att begära en särskild utredning om bouppteckningsplikten. Såsom påpekas i förevarande motion förutsatte emellertid utskottet – eftersom vissa fördelar obestriddligen skulle kunna nås med en uppmjukning av bouppteckningsplikten – att frågan skulle bli föremål för prövning i annat lämpligt sammanhang.

När frågan om en uppmjukning av bouppteckningsplikten nu ånyo underställts riksdagens prövning vill utskottet stryka under att utskottet hyser full förståelse för motionärens syfte med motionen. I vissa fall, t. ex. när barn avlidit i späda ålder, när den avlidne är utlänning som efterlämnar endast obetydliga tillgångar och saknar släktingar i Sverige eller när den avlidne är helt medellös borde man sålunda enligt utskottets mening kunna tillämpa ett enklare förfarande än förrättande av fullständig bouppteckning.

Enligt vad utskottet inhämtat kommer kapitalskatteberedningens ovan nämnda förslag till förenklat handläggningsförfarande inte att genomföras. I stället har inom DON tillsatts en arbetsgrupp för att se över bouppteckningsrutinerna. Av DON:s remissvar (se ovan s. 5) framgår att gruppens arbete är inriktat på att konstruera ett bouppteckningsformulär som skall användas obligatoriskt. Formuläret skall utformas så att det i de ovan nämnda fallen medför förenklingar för såväl dödsboet som tingsrätten. Man arbetar vidare på att förenhetliga och effektivisera rutinerna för inregistrering av bouppteckningar.

Utskottet finner det tillfredsställande att arbete nu har påbörjats med

att söka förenkla bouppteckningsförfarandet. Enligt vad DON har uppgett torde ett bouppteckningsformulär förmodligen kunna konstrueras så att man för enkla fall kommer den av motionären föreslagna skriftliga anmälan om dödsfall mycket nära. Med hänsyn härtill anser utskottet att man i avvaktan på att arbetsgruppen slutför sitt arbete, vilket bör ske skyndsamt, tills vidare inte bör påbörja en översyn av ärvdabalkens bestämmelser om bouppteckningsplikt. Om arbetsgruppens arbete emellertid inte skulle leda till ett väsentligt förenklat bouppteckningsförfarande i här åsyftade fall och till en enhetlig rättstillämpning, när det gäller inregistrering av bouppteckningar, bör nämnda bestämmelser dock snarast bli föremål för en översyn. Vad utskottet nu anfört bör ges Kungl. Maj:t till känna.

Avslutningsvis vill utskottet framhålla att även om förevarande problem kan få en godtagbar lösning genom de administrativa förenklingar, som arbetsgruppen kan komma att föreslå, skulle en uppmjukning av själva bouppteckningsplikten kunna innebära vissa ytterligare fördelar. Liksom vid 1972 års riksdag vill utskottet därför stryka under att utskottet förutsätter att sistnämnda fråga under alla förhållanden blir föremål för prövning i lämpligt sammanhang. Vid 1972 års riksdagsbehandling pekade utskottet särskilt på att ett genomförande av kapitalskatteberedningens förslag om överflyttning av bouppteckningsärendena från tingsrätterna till länsstyrelserna torde innebära, att själva inregistrerings- och skattelägningsförfarandet måste ses över. Enligt utskottets mening syntes då även en uppmjukning av bouppteckningsplikten närmare kunna övervägas. Utskottet vidhåller denna ståndpunkt. I sammanhanget erinrar utskottet också om statsrådet Lidboms gjorda uttalande (se ovan s. 5) om att det vid en eventuell översyn av dödsbolagstiftningen naturligtvis finns skäl att närmare överväga en reform av lagreglerna om bouppteckningsplikten.

På anförda skäl hemställer utskottet

att riksdagen i anledning av motionen 1974:973 ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet ovan anfört om en förenkling av bouppteckningsförfarandet.

Stockholm den 21 maj 1974

På lagutskottets vägnar

IVAN SVANSTRÖM

Närvarande: herrar Svanström (c), Hammarberg (s), Börjesson i Falköping (c), fru Åsbrink (s), herrar Sjöholm (fp), Andersson i Södertälje (s), Winberg (m), fru Nilsson i Sunne (s), herrar Olsson i Sundsvall (c), Israelsson (vpk), fru Tillander (c), fru Lindquist (m), fru Hjalmarsson (s), fru Johansson i Hovmantorp (s) och fru Karlsson (c).

Reservation

av herrar Svanström (c), Börjesson i Falköping (c), Winberg (m), Olsson i Sundsvall (c), fru Tillander (c), fru Lindquist (m) och fru Karlsson (c), vilka anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 6 börjar med orden "Utskottet finner" och slutar på s. 7 med orden "om bouppteckningsplikten" bort ha följande lydelse:

Att åtgärder nu äntligen har vidtagits för att få till stånd administrativa förenklingar i bouppteckningsförfarandet finner utskottet i och för sig tillfredsställande. Utskottet vill emellertid erinra om att vissa tingsrätter redan i dag tillhandahåller mycket enkla bouppteckningsformulär. Det finns dessutom möjlighet att inhandla enkla bouppteckningsformulär i bokhandeln. På denna punkt kan därför DON:s arbete endast komma att medföra begränsade lättnader för de enskilda.

Utskottet vill dessutom understryka att oavsett resultatet av arbetsgruppens arbete måste bouppteckning, så länge bestämmelserna i ärvdabalken förblir oförändrade, upprättas efter envar som avlider och skall därvid två bouppteckningsförrättare vara närvarande. Detta innebär t. ex. att, när barn har avlidit i späid ålder, bouppteckning alltid måste avkrävas föräldrarna och att de även om det avlidna barnet helt saknar tillgångar måste fylla i ett bouppteckningsformulär som sedan skall undertecknas av två gode män. Såsom framgår av det ovan anförda fann utskottet redan vid 1972 års riksdagsbehandling att det i dessa fall ofta kunde synas onödigt och stundom till och med stötande att avkräva föräldrar bouppteckning. Flertalet av remissinstanserna ansåg också att en uppmjukning av bouppteckningsplikten i dessa fall borde komma till stånd. Utskottet vill särskilt understryka att de remissinstanser som närmast kommer i kontakt med allmänheten i dessa frågor, nämligen rättshjälpsanstalten i Gävle och Sveriges advokatsamfund, fann en översyn av bestämmelserna angelägen.

Enligt utskottets mening förtjänar vidare att påpekas att man med förenklat bouppteckningsformulär inte uppnår några märkbara lättnader för tingsrätterna när det gäller utläningar som avlidit utan att efterlämna några särskilda tillgångar och som saknar släktingar här i landet. Även i fortsättningen måste man försöka förmå släktingarna i hemlandet att föranstalta om bouppteckning. Enligt remissvaren har detta visat sig vara både arbets- och tidskrävande utan att egentligen leda till nämnvärt resultat.

Såsom framgår av 1972 års remissvar hade förhållandena lett till att tingsrätterna i vissa fall funnit sig nödsakade att ge efter kravet om upprättande av bouppteckning. Mot bakgrund av det ovan anförda måste man enligt utskottets mening räkna med att så skulle komma att bli fallet också i fortsättningen även om ett förenklat bouppteckningsformulär framtas av arbetsgruppen. En sådan olikhet i tillämpningen av bestämmelserna om bouppteckning finner utskottet från allmän synpunkt oacceptabel. Utskottet

vill vidare tillägga att det från arvsskattesynpunkt inte finns någon anledning att behålla en obegränsad bouppteckningsplikt. Utskottet erinrar om att kammarkollegiet, som är granskningsmyndighet när det gäller uttagande av arvsskatt, i sitt remissvar uttalade att skatteintresset kan tillgodoses lika väl genom en enkel deklaration. Inte heller i övrigt kan utskottet finna att det finns något behov av att i de av utskottet ovan påtalade fallen behålla den nuvarande formalistiska ordningen.

Vad utskottet anfört leder enligt utskottets mening till att – vid sidan av arbetsgruppens arbete med att söka åstadkomma administrativa förenklingar – en översyn av bestämmelserna om bouppteckningsplikten är nödvändig. Frågan är till sin omfattning begränsad och kan knappast tarva någon större utredning. Utskottet förutsätter därför att erforderlig utredning kan ske utan att en särskild kommitté tillsätts.

dels att utskottet bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1974:973 hos Kungl. Maj:t begär en översyn av bestämmelserna i ärvdabalken om bouppteckningsplikten i enlighet med vad ovan anförts.

